

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**DIN ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURAL-
ȘTIINȚIFICĂ, ISTORICO-SOCIALĂ A
CĂLUGĂRILOR BAZILITANI ROMÂNI
(SECOLUL XVIII-1948)**

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. CORNEL AL. TATAY**

**Student-doctorand:
NICULAI VIȘOVAN**

**ALBA IULIA
2019**

CUPRINS

| | |
|--|-----|
| INTRODUCERE | 6 |
| I. CONTEXTUL GENERAL, ISTORICO-RELIGIOS PREMERGĂTOR UNIRII ROMÂNILOR CU BISERICA ROMEI ȘI LEGĂTURILE ROMÂNILOR ARDELENI CU REFORMA ÎN SECOLELE XVI-XVII | 44 |
| I. 1. Răspândirea reformei în Ardeal | 44 |
| I. 2. Luteranismul și Români | 51 |
| I. 3. Calvinismul și Biserica Românească | 55 |
| I. 4. Suprimarea vieții călugărești | 73 |
| I. 5. Noua conjunctură istorică și începuturile acțiunii de unire a Românilor Ardeleni după anul 1688 | 78 |
| II. UNIREA ROMÂNILOR (1697-1701). ORGANIZAREA BISERICII ROMÂNE UNITE ȘI IERARHII EI PÂNĂ LA VICARIATUL LUI PETRU PAVEL ARON | 88 |
| II. 1. Unirea Românilor (1697-1701) și Sinoadele de unire | 88 |
| II. 2. Organizarea Bisericii Române Unite sub Episcopul Atanasie Anghel | 108 |
| II. 3. Biserica Română Unită sub Episcopul Ioan Giurgiu Patachi (1715-1727)..... | 113 |
| II. 4. Bula „Rationi Congruit” a Papei Inocențiu al XIII-lea din 1721 și întemeierea Episcopiei Făgărașului | 119 |
| II. 5. Biserica Română Unită sub Episcopul Inochentie Micu-Klein (1728-1751)..... | 124 |
| III. BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ SUB VICARIATUL LUI PETRU PAVEL ARON ȘI SUB EPISCOPUL PETRU PAVEL ARON. ORDINUL BAZILITAN ȘI MĂNĂSTIRILE BAZILITANE | 141 |
| III. 1. Biserica Română Unită sub vicariatul lui Petru Pavel Aron (1745-1751)..... | 141 |
| III. 2. Biserica Română Unită sub Episcopul Petru Pavel Aron (1752-1764)..... | 146 |
| III. 3. Reflecții asupra originii monahismului bazilitan | 154 |

| | |
|--|-----|
| III. 4. Mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj . Deschiderea școlilor în mănăstirea Sfintei Treimi și perioada de început | 157 |
| III. 5. Mănăstirea Bunei Vestiri. Întemeierea mănăstirii și a Seminarului Bunei Vestiri din Blaj | 167 |
| III. 6. Vechile Mănăstiri Românești din Ardeal | 173 |
| III. 6. 1. Celelalte mănăstiri din Transilvania. Mănăstiri salvate de flăcări, în timpul „revoluției” lui Sofronie | 175 |
| III. 6. 2. Mănăstirile nimicite de Bukow și distruse de flăcări, în timpul „revoluției” lui Sofronie | 176 |
| III. 7. Dezvoltarea și înflorirea Ordinului bazilitan până la anul 1781 în mănăstirea Sfintei Treimi și mănăstirea Bunei Vestiri | 177 |
| III. 7. 1. Călugării | 177 |
| III. 7. 2. Conducerea mănăstirii | 184 |
| III. 7. 3. Administrarea averii | 186 |
| III. 7. 4. Viața internă. Reformarea vieții mănăstirești sub episcopul Atanasie Rednic | 188 |

| | |
|--|------------|
| IV. DIN ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ, ISTORICO-SOCIALĂ A CĂLUGĂRILOR BAZILITANI ROMÂNI | 192 |
| IV. 1. Statutul Ordinului bazilian al Sfântului Iozafat | 192 |
| IV. 2. Învățământul. Activitatea în școli a Călugărilor | 195 |
| IV. 2. 1. Învățământul sub păstoria episcopului Petru Pavel Aron (1752-1764). Activitatea în școli a Călugărilor | 195 |
| IV. 2. 2. Învățământul sub păstoria episcopului Atanasie Rednic (1765-1772). Activitatea în școli a Călugărilor | 196 |
| IV. 2. 3. Învățământul în timpul păstoririi episcopului Grigore Maior (1773-1782). Activitatea în școli a Călugărilor | 199 |
| IV. 2. 4. Școlile românești în timpul păstoririi episcopului Ioan Bob (1784-1830) și activitatea în școli a Călugărilor | 204 |
| IV. 3. Dezvoltarea tipografiei și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor | 207 |
| IV. 3. 1. Dezvoltarea tipografiei și activitatea cultural științifică (literară) a Călugărilor sub păstoria episcopului Petru Pavel Aron | 207 |
| IV. 3. 2. Tipăriturile blăjene sub păstoria episcopului Atanasie Rednic și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor | 214 |

| | |
|---|-----|
| IV. 3. 3. Tipăriturile blăjene sub păstoria episcopului Grigore Maior și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor | 216 |
| IV. 3. 4. Tipăriturile blăjene în timpul episcopului Ioan Bob și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor | 219 |
| IV. 4. Activitatea Călugărilor în instituțiile bisericești..... | 222 |
| IV. 5. Activitatea Călugărilor pentru construirea discursului identitar. Aspectele spirituale, teologico-dogmatice ale Unirii | 224 |
| IV. 6. Activitatea Călugărilor pentru apărarea Unirii | 230 |
| IV. 7. Biserica Română Unită și corifeii Renașterii culturale și naționale. Școala Ardeleană și activitatea desfășurată de reprezentanții săi | 237 |
| IV. 7. 1. Activitatea istorică (Discursul istoric)..... | 245 |
| IV. 7. 2. Activitatea filologică (Discursul lingvistic) | 248 |
| IV. 7. 3. Activitatea religioasă (Discursul teologic) | 250 |
| IV. 7. 4. Activitatea literară (Discursul literar)..... | 254 |
| IV. 7. 5. Activitatea social-politică (Discursul social-politic) | 255 |

V. DECLINUL ORDINULUI BAZILITAN. DECĂDEREA VIEȚII

MĂNĂSTIREȘTI. RESTAURAREA MONAHISMULUI ÎN BISERICA

| | |
|---|-----|
| ROMÂNĂ UNITĂ | 257 |
| V. 1. Conflictul Episcopului Grigore Maior cu Călugării. Decăderea vieții mănăstirești | 257 |
| V. 2. Episcopul Ioan Bob (1784-1830) și Călugării. Corifeii Renașterii culturale și Ep. Ioan Bob | 262 |
| V. 3. Timotei Cipariu (novice călugăr). Din viața și activitatea lui | 269 |
| V. 4. Scăderea numărului Călugărilor | 275 |
| V. 5. Soarta Ordinului de la 1830 până la înființarea Mitropoliei (1853). De la înființarea Mitropoliei până la 1937 (agregarea la Ordinul bazilian reformat al Sfântului Iozafat) și apoi până la 1948 | 278 |
| V. 6. Restaurarea monahismului în Biserica Română Unită cu Roma | 291 |
| V. 6. 1. Monahismul în Biserica Română Unită – scurt istoric | 292 |
| V. 6. 2. Ordine, Congregații baziliene în Biserica Greco-Catolică | 295 |
| V. 6. 3. Provincia română a Ordinului bazilian al Sf. Iozafat | 296 |
| V. 6. 4. Restaurarea monahismului bazilian în Biserica Română Unită | 299 |
| V. 6. 4. 1. <i>Recomandări ale Sfântului Scaun privitoare la restaurarea monahismului</i> | 299 |

| | |
|---|-----|
| V. 6. 4. 2. <i>Inițiative de restaurare a monahismului în Biserica Română Unită</i> | 300 |
|---|-----|

| | |
|---------------------------|-----|
| CONCLUZII | 302 |
| BIBLIOGRAFIE | 321 |

CUVINTE CHEIE:

Reformă, luteranism, calvinism, Biserică, Unire, sinod, episcop, Ardeal, vicariat, mănăstire, Ordin, bazilitan, Călugăr, monahism, școli, seminar, învățământ, tipografie, activitate, restaurare.

SINTEZA LUCRĂRII

Istoria bisericească și mai ales istoria Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice a constituit un domeniu marginalizat în perioada comunistă (excepție unele centre ale exilului românesc ca München, Paris, Madrid etc.). De aceea după 1989 s-au impus ca absolut necesare demersuri de recuperare a acestui teritoriu al cunoașterii. Biserica Românească din Transilvania, începând cu secolul al XVI-lea și apoi Biserica Română Unită, începând cu secolele XVII-XVIII, a beneficiat de un constant și generos interes din partea unui număr consistent de istorici din cadrul centrelor universitare (Facultățile de Istorie) Cluj-Napoca, Alba Iulia, Târgu Mureș, București.

În lucrarea noastră de cercetare științifică am tratat tema: *Din activitatea religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români (secolul XVIII-1948)*.

Am ales această *temă*, pe care o considerăm foarte *importantă*, deoarece subiectul privind activitatea multiplă (religioasă, cultural-științifică, istorico-socială) desfășurată de Călugării bazilitani români este mai puțin cunoscut și cercetat, aceasta în contextul în care teologia istorică greco-catolică încearcă să recupereze timpul în care nu a putut să progreseze academic. Astfel, prin lucrarea noastră este necesară o reîntoarcere la origini și a încerca să scoatem din străfundul trecutului o parte din aspectele istorice ale Bisericii Române Unite cu Roma și a activităților desfășurate de Călugării bazilitani, începând cu secolul al XVIII-lea, acesta fiind *scopul cercetării*.

Studiul surselor (izvoarelor) documentare, lucrărilor referitoare la problematica noastră, publicate sau aflate încă sub formă de manuscris, au reprezentat unghiul din care și sub care am dorit să analizăm evoluția istorică a Ordinului bazilitan și activitatea Călugărilor bazilitani români.

Pentru investigarea subiectului a fost necesară o *metodologie de cercetare* istorică adaptată complexității tematicii noastre, dată fiind și perioada istorică lungă supusă cercetării, respectiv secolul XVIII-1948. Astfel, am început cu determinarea istoriografiei legate de tematica noastră, identificând și analizând: izvoare edite; lucrări cu caracter general; lucrări speciale; dicționare, enciclopedii, antologii, calendare, cataloage; studii și articole. După această etapă am procedat la cercetarea documentelor vremii, a unor izvoare (surse) inedite în cadrul unor arhive din țară și din străinătate. În acest sens, o documentație prețioasă ne-au oferit cercetările la *Archivio Segreto Vaticano*, Città del Vaticano, Roma; *Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide”*, Roma; *Arhivele Naționale. Serviciul Județean Alba. Fond Mitropolia Română Unită Blaj (Cabinetul Mitropolitului; Capitulul; Consistoriul; Arhiva generală. Acte înregistrate)*; *Fond Academia Teologică Greco-Catolică Blaj 1758-1948*, la *Biblioteca Academiei Române. Filiala Cluj-Napoca (Fond Manuscrise românești, Fond Manuscrise latine)*, *Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca (Colecția Muzeului Ardelean)*.

În etapa următoare s-a stabilit stadiul actual al cunoștințelor și cercetărilor în legătură cu tematica noastră și s-au prelucrat informațiile noi din materialele documentare identificate și documentele de arhivă. În ultima etapă am efectuat sinteza și interpretarea materialului bibliografic (documentar), în scopul utilizării în redactarea lucrării noastre, prin redarea unor pagini din activitatea religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români (secolul XVIII-1948). Am ales această metodologie în scopul utilizării unui număr cât mai mare de materiale documentare, din diferite surse și ale diferiților autori cu privire la același subiect, astfel, că și din acest punct de vedere lucrarea noastră se deosebește de cercetările anterioare. În acest sens izvoarele și celelalte materiale documentare au fost utilizate atât cronologic, dar și pe măsura evoluției diferitelor părți și aspectelor tratate de lucrarea noastră de doctorat.

Pornind de la momentul Unirii religioase a românilor, în demersul de față ne propunem să oglindim preocupările pentru această temă în cadrul curenților și tendințelor istoriografice, începând din secolul al XVIII-lea până în contemporaneitate (secolul XXI), astfel ca la sfârșitul acestui periplu să avem răspunsuri în legătură cu scopul cercetării noastre.

Astfel, analiza istoriografiei referitoare la Biserica Română Unită, în cadrul căreia au activat instituții ca mănăstirile cu Călugării bazilitani și școlile Blajului, începând cu lucrările cărturarilor din epoca luminilor și finalizând cu cele mai recente cercetări, ne-a determinat să considerăm necesară, oportună și utilă abordarea și interpretarea activităților instituțiilor, care au provocat o adevărată renaștere culturală, socială și națională.

În privința *stadiului actual al cunoștințelor și cercetărilor* în domeniul tematicii noastre, în plan intern și internațional, acesta a fost stabilit în urma documentării efectuate. În acest sens a fost stabilit istoricul în domeniul pe care îl cercetăm, adică legat de activitatea multiplă: religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români, începând cu secolul al XVIII-lea și până la anul 1948. *Istoriografia* care abordează probleme legate de această tematică consemnează contribuții semnificative, care constituie un punct de plecare pentru cercetarea noastră.

Prin referințe și note s-au făcut trimiteri la lucrările bibliografice utilizate și care abordează problematica cercetată. Prin consultarea succesivă a acestora reiese cunoașterea stadiului cunoștințelor și cercetărilor. Bibliografia dedicată subiectului este foarte amplă, peste 400 de opere (documente de arhivă, lucrări etc.), dar titlurile fundamentale consultate ne oferă repere clare ale stadiului actual al cercetărilor.

Fără a avea pretenția că am epuizat toate izvoarele (sursele) și lucrările documentare (din secolele XVIII-XXI) privind această temă amplă și complexă, considerăm că izvoarele și lucrările consultate ne-au oferit punctele de reper necesare pentru atingerea scopului propus, și redactarea lucrării noastre cu titlul: *Din activitatea religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români (secolul XVIII-1948)*.

Lucrarea noastră de cercetare științifică este structurată în cinci capitole:

Cap. I are caracter introductiv în tematica lucrării și oferă contextul general, istorico-social premergător Unirii românilor cu Biserica Romei, precum și legăturile românilor cu Reforma în secolele XVI-XVII. Aici se arată: cum Reforma s-a răspândit repede în rândul celor trei națiuni dominante din Transilvania, din diverse cauze, dintre care o cauză a constat în conștiința că este necesară o hotărâtă și urgentă reformare a întregii vieți bisericesti. Iar, dintre națiunile catolice ale Transilvaniei care au adoptat ideile reformatorului german din Wittemberg, primii au fost sașii. Sașii au rămas uniți și statornici în reforma lor luterană, dar ungurii au aderat, în scurt timp, la reforma în formele ei calviniste. După aceea o parte a maghiarimii a abandonat și reforma calvinistă, adoptând unitarismul sau antitrinitarismul, care neagă divinitatea lui Isus Cristos și a Sfântului Spirit (Duh). Astfel, în locul Bisericii Catolice, care a ajuns în ruină, s-au ridicat cele trei confesiuni protestante, luterană, calvină (reformată)

și unitariană, și Ardealul ajunge să fie terenul unor dure lupte religioase și unui insistent prozelitism. Sașii și-au îndreptat atenția și către români, în scopul convertirii la luteranism. În curând sașii, din cauza acțiunii costisitoare, au renunțat la opera de convertire a românilor.

După aceasta, se ilustrează cum acțiunea de reformare a bisericii românești a fost preluată, în curând, de stăpânirea maghiară și confesiunea calvină (reformată). Calvinismul era mai rigid decât luteranismul și a avut un caracter mult mai agresiv în acțiunile sale de convertire a românilor. Dar, acțiunea de reformare a Bisericii române, încercată și practică cu toate mijloacele de calvini, s-a lovit de rezistența tăcută și calmă a poporului român. De asemenea, s-a arătat cum pentru suprimarea vieții călugărești între români dieta Ardealului a dat de-a lungul timpului mai multe dispoziții, și că după ce reforma a intrat în Ardeal s-a început persecutarea călugărilor, atât a celor apuseni cât și a celor răsăriteni. În finalul acestui capitol s-a tratat noua conjunctură istorică și începuturile acțiunii de unire a românilor ardeleni după anul 1688, în urma biruințelor răsunătoare ale armatelor imperiale habsburgice împotriva turcilor și a prezenței pe teritoriul Transilvaniei a unor trupe puternice. Se mai arată cum în această conjunctură nouă, călugării iezuiți au întocmit un plan, cu detalii, pentru unirea celor două Biserici: catolică și ortodoxă.

Cap. II analizează aspectele legate de Unirea românilor (1697-1701) și despre organizarea Bisericii Române Unite sub ierarhii ei până la vicariatul lui Petru Pavel Aron. Astfel, se arată că la Viena a existat intenția politică ca prin Unirea din Transilvania să se acorde sprijin, în același timp, românilor, Bisericii romano-catolice și Imperiului habsburgic. Unirea care era dorită din motive bisericesti va deveni, astfel, și o chestiune politică a Curții de la Viena. Se evidențiază faptul, că românii au văzut Unirea la 1697 ca un parteneriat între două Biserici egale, bazat pe admiterea celor patru puncte stabilite la Conciliul de la Florența (1439), și care permitea păstrarea întregului patrimoniu liturgic, canonic și disciplinar specific Bisericii române, de rit oriental. Această Unire parțială s-a întemeiat pe o egală recunoaștere între catolici și răsăriteni, în scopul realizării unității credinței catolice și în speranța rezolvării și celorlalte dorințe de ordin social și politic, care au fost analizate și promise. Se arată modul în care Sinoadele Bisericii române din Ardeal, care s-au întrunit în ședințele din februarie 1697, octombrie 1698 și septembrie 1700, au hotărât și aprobat Unirea cu Biserica Romei.

De asemenea, se evidențiază faptul că prin diplomele date de împăratul Leopold I, în anul 1691 pentru menținerea autonomiei Transilvaniei stabilite pe trei națiuni privilegiate și patru religii recunoscute, și în anul 1701 pentru ridicarea românilor la rang de națiune, Curtea din Viena a declanșat un conflict între români și cele trei națiuni privilegiate.

În acest capitol se mai analizează organizarea Bisericii Române Unite sub episcopul

Atanasie Anghel și se arată că Unirea Bisericii românilor cu Roma, care s-a realizat sub păstoria acestuia, a fost consolidată de urmașii săi pe scaunul episcopal. Iar, pe drumul consolidării Unirii s-au întâmpinat în multe situații greutăți mari. În timpul păstoririi lui, episcopul Ioan Patachi a promovat o politică hotărâtă pentru consolidarea Unirii religioase, dar și pentru ridicarea la o stare materială și socială mai demnă a preoților greco-catolici. Se mai evidențiază aspectul numirii, 18 mai 1721, a episcopului Ioan Giurgiu Patachi prin Bula Papală *Rationi congruit*, cu care s-a canonizat și noua dieceză (eparhie) a Făgărașului ca independentă de episcopul latin al Transilvaniei, și care nu mai era supusă jurisdicției episcopului din Strigoni (Esztergom).

În ultima parte a acestui capitol se tratează perioada în care Biserica Română Unită a fost sub păstoria episcopului Inochentie Micu-Klein. Se arată aici cum Ioan Inochentie Micu-Klein considera că, după numirea și hirotonirea ca episcop are atât o misiune religioasă cât și una națională. De asemenea, el spunea că poporul român era străin de cearta veche dintre greci și latini cu privire la cele patru puncte florentine, dar acesta era foarte atent la rit, la „lege”. Se mai arată cum episcopul, la sfatul fiscalului țării Petru Dobra, care era român, a solicitat și obținut aprobarea de la împărat ca să schimbe domeniul episcopal de la Gherla și Sâmbăta de Jos cu domeniul de la Blaj. Acest domeniu era și mai mare și mai bogat decât cel de la Gherla și Sâmbăta de Jos, era situat mai la centrul întinsei eparhii a Făgărașului, și deci mai potrivit pentru reședință episcopală, pentru mănăstire de călugări, seminar și școli. Diploma de donație pentru noul domeniu de la Blaj a fost dată la 21 august 1738, de către împărat. Prin această diplomă domeniul Blajului s-a dat episcopiei și mănăstirii din Blaj. Această diplomă („Literele fundamentale împărătești ale mănăstirii bazilitane Sfânta Treime din Blaj”), constituie documente care au stat la baza întemeierii și a mănăstirii Sfântei Treimi și a Ordinului bazilitan român. Se mai evidențiază în această parte a capitolului și aspectele legate de *activitatea națională* a episcopului Micu-Klein și că aceasta s-a desfășurat în strânsă legătură cu activitatea sa religioasă. Prin activitatea sa publică, episcopul Klein solicita obținerea drepturilor prevăzute în cele două diplome leopoldine (1699, 1701), în acest scop episcopul insistând cu memorii până la plecarea sa în exil.

Cap. III analizează situația Bisericii Române Unite sub vicariatul și episcopatul lui Petru Pavel Aron, precum și Ordinul bazilitan și mănăstirile bazilitane. Aici se arată cum a fost organizată Biserica Unită în timpul episcopului Petru Pavel Aron, situația privind conflictele ivite între el și episcopul I. M.-Klein, precum și modul de soluționare a acestora. De asemenea se detaliază și analizează aspectele legate de agitațiile contra Unirii provocate de călugărul Visarion Sarai și efectele acestei revolte în viața poporului unit, și soluțiile utilizate

pentru contracararea lor. În continuare se tratează: aspecte și reflecții asupra originii monahismului bazilitan, se descrie mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj, deschiderea școlilor în mănăstirea Sfintei Treimi și perioada de început a acestora. Se arată cum, în baza „Literelor fundamentale” împăratești, din 21 august 1738, construcția mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj a început în anul 1741 și după o muncă lentă în anul 1747 a fost terminată o aripă a acesteia, și astfel s-au putut instala în ea primii Călugări. Se mai arată faptul, că după construcția mănăstirii, la 11 octombrie 1754, Petru Pavel Aron trece rapid la punerea în operă a celei mai mari acțiuni din istoria Bisericii Române Unite, cu efecte asupra întregii istorii a românilor pe viitor. Aceasta a constat în deschiderea școlilor din Blaj.

În continuare se mai descrie mănăstirea Bunei Vestiri, întemeierea acesteia și a Seminarului Bunei Vestiri (numit diecezan, sau al lui Aron). Pe lângă școlile și seminarul din mănăstirea Sfintei Treimi, episcopul Aron dorea să mai înființeze un seminar teologic eparhial (diecezan), și în aceeași clădire să înființeze și o mănăstire de Călugări, la care să le încredințeze administrarea și conducerea seminarului, dorință care se va concretiza în anul 1760.

În subcapitolele următoare se analizează situația privind vechile mănăstiri Românești din Ardeal (Celelalte mănăstiri din Transilvania. Mănăstiri salvate de flăcări, în timpul „revoluției” lui Sofronie; Mănăstirile nimicite de Bukow și distruse de flăcări, în timpul „revoluției” lui Sofronie); Dezvoltarea și înflorirea Ordinului bazilitan până la anul 1781 în mănăstirea Sfintei Treimi și mănăstirea Bunei Vestiri, aici tratându-se în detaliu aspecte legate de: Călugări, conducerea mănăstirii, administrarea averii, viața internă și reformarea vieții mănăstirești sub episcopul Atanasie Rednic.

Cap. IV cuprinde analizarea și tratarea aspectelor privitoare la activitatea religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români. În acest capitol se începe cu prezentarea „Statutului Ordinului bazilian al Sf. Iozafat”. Se arată că la prima atestare publică a Ordinului Sfântului Vasile cel Mare: Sfântul Iosafat Kuntsevych și cu Mitropolitul Rutsky, în 1617, la Novohorodovychi, au constituit primul Capitlu general, prin care s-au unit toate mănăstirile baziliene din acel teritoriu și au format Congregația Lituaniană. Prin deschiderea Mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj în anul 1747, prin cinci Călugări, se va forma Ordinul bazilian (bazilitan) în Biserica Română Unită. Acest Ordin format va respecta Statutul Ord. Sf. V. cel Mare, preluat de la Muncaci. Astfel, Călugării bazilitani români, deși călugări răsăriteni, vor îmbina activitatea de rugăciune cu celelalte activități, multiple, în folosul Bisericii și poporului român.

În continuare, pe etape, sub păstoria episcopilor din această perioadă, se tratează, în detaliu, următoarele: Învățământul. Activitatea în școli a Călugărilor (sub păstoria episcopului Petru Pavel Aron (1752-1764); sub păstoria episcopului Atanasie Rednic (1765-1772); în timpul păstoririi episcopului Grigore Maior (1773-1782); în timpul păstoririi episcopului Ioan Bob (1784-1830). În subcapitolul următor se tratează despre dezvoltarea tipografiei și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor (Dezvoltarea tipografiei și activitatea cultural științifică (literară) a Călugărilor sub păstoria episcopului Petru Pavel Aron; Tipăriturile blăjene sub păstoria episcopilor: Atanasie Rednic, Grigore Maior, Ioan Bob, și activitatea cultural-științifică (literară) a Călugărilor). În continuare se tratează despre: Activitatea Călugărilor în instituțiile bisericești; Activitatea Călugărilor pentru construirea discursului identitar. Aspectele spirituale, tologico-dogmatice ale Unirii; Activitatea Călugărilor pentru apărarea Unirii; Biserica Română Unită și corifeii Renașterii culturale și naționale. Școala Ardeleană și activitatea desfășurată de reprezentanții săi: Activitatea istorică (Discursul istoric); Activitatea filologică (Discursul lingvistic); Activitatea religioasă (Discursul teologic); Activitatea literară (Discursul literar); Activitatea social-politică (Discursul social-politic). De asemenea se arată cum corifeii Școlii Ardelene: Samuil Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai, în lucrările lor au descris în mod deosebit modul de realizare a Unirii și sinoadele de Unire (1697-1701) și au prezentat aspecte legate de viața și activitatea episcopilor: Teofil, Atanasie Anghel, Ioan Patachi, Inochentie Micu-Klein, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic și Grigore Maior. Dintre aceștia, începând cu primul episcop de la Unire, Atanasie Anghel, și până la episcopul Grigore Maior, inclusiv, toți au fost Călugări bazilitani.

Cap. V analizează și evidențiază modul concret în care a avut loc declinul Ordinului bazilitan și decăderea vieții mănăstirești, precum și problema restaurării monahismului în Biserica Română Unită. Astfel, se analizează conflictul episcopului Grigore Maior cu Călugării, care a dus la decăderea vieții mănăstirești. Se arată că, datorită atmosferei de relaxare creată în mănăstire, episcopul Maior a început să împiedice abaterea Călugărilor de la disciplina și regulile monahale, dar măsurile sale au fost afectate uneori de temperamentului său nervos. Astfel, Călugării au făcut plângere la Curtea împărătească și la Congregația de Propaganda Fide, iar episcopul Maior a răspuns apărându-se și acuzând în același timp. De aceea, din cauza certurilor multe care au izbucnit între Călugări și episcopul Maior, dar și din alte cauze (aroganța, nesupunerea, lăcomia de avere) s-a ajuns la decăderea Ordinului Călugărilor bazilitani. După aceasta se tratează despre episcopul Ioan Bob și relația acestuia cu Călugării și mai ales cu corifeii Renașterii culturale. Se arată mai departe că prin venirea lui Ioan Bob, care a fost *novice* la mănăstire (dar care nu a mai devenit călugăr), s-a

creat o separare între episcop și mănăstire, care în timp se va accentua. Astfel mănăstirea a căzut de la rolul ei conducător pe care l-a avut în viața Bisericii, iar în locul mănăstirii cu 11 Călugări sfințici ai episcopului, care țineau și loc de canonici, episcopul Bob a înființat în 1807 un *Capitlu* catedral compus din șapte canonici. În subcapitolele următoare se tratează următoarele: Timotei Cipariu (novice călugăr). Din viața și activitatea lui; Scăderea numărului Călugărilor; Soarta Ordinului de la 1830 până la înființarea Mitropoliei (1853). De la înființarea Mitropoliei până la 1937 (agregarea la Ordinul bazilian reformat al Sfântului Iozafat) și apoi până la 1948; Restaurarea monahismului în Biserica Română Unită cu Roma (Monahismul în Biserica Română Unită – scurt istoric; Ordine, Congregații baziliene în Biserica Greco-Catolică; Provincia română a Ordinului bazilian al Sf. Iozafat; Restaurarea monahismului bazilian în Biserica Română Unită: Recomandări ale Sfântului Scaun privitoare la restaurarea monahismului; Inițiative de restaurare a monahismului în Biserica Română Unită.

În conformitate cu scopul lucrării, proiectul inițial al tezei și rezultatul cercetării pe care l-am obținut în final, vom enunța, în cele ce urmează, *concluziile* care se desprind și constatările asupra aportului propriu, cu noutățile aduse.

Cauzele eșecului acțiunii de „reformare” a Bisericii române ardelene au constat în primul rând în faptul că nici episcopii nici preoții satelor nu făceau parte din clasa asupritorilor. La aceasta s-a mai adăugat faptul că poporul român a avut o bogată viață sufletească, care se manifesta prin multe rânduieli și simboluri, majoritatea cu temeuri în Scriptură și în Tradiția bisericească. Viața poporului român se desfășura în comuniune permanentă cu lumea sfinților și cu lumea sufletelor celor care au trecut pragul morții.

Propaganda calvină, din secolele XVI-XVII, ajutată cu ordine și cu momeli de stăpânirea țării Ardealului, urmărea completa transformare a însăși firii poporului românesc și de aceea nu a izbândit și nu a putut izbândi. În acest sens starea de inferioritate culturală a poporului, care l-a ținut la distanță de frământările ideologice ale vremii i-a fost, din această privință, de mare ajutor, precum de mare ajutor i-a fost și contactul permanent cu ortodoxia din principatele românești vecine, fără însă ca acești doi factori să constituie însăși sursa puterii lui de rezistență în fața asaltului propagandei calvinești.

Adepii reformei au întreprins și acțiuni pentru suprimarea vieții călugărești între români, iar dieta Ardealului a dat de-a lungul timpului mai multe dispoziții și s-a început persecutarea călugărilor.

Transilvania a fost, la sfârșitul secolului al XVII-lea, ținta acțiunii concertate a iezuiților, purtătorii ofertei catolice în vidul cultural relativ, care s-a instalat odată cu

înclinarea echilibrului politico-militar în favoarea imperialilor de la Viena. Această ofertă s-a concretizat pentru prima dată în anul 1698, într-o rezoluție a împăratului, prin care se promitea românilor egalitate cu practicanții religiilor recepte din principat, dacă se vor uni cu una dintre aceste religii. Astfel monarhul avea în vedere două ținte, una fiind dorința românilor de a deveni cetățeni recunoscuți ai țării, din rândul cărora au fost excluși prin constituțiile feudale ungurești, iar cealaltă fiind certitudinea că aceștia, datorită religiei lor orientale, nu pot accepta decât confesiunea catolică, celelalte religii fiind pentru ei străni, datorită practicilor lor protestante.

Mitropolitul Teofil este inauguratorul unei schimbări fundamentale în existența Bisericii române din Ardeal, și anume trecerea la catolicism. Și în ceea ce privește Transilvania iezuiții au aplicat aceeași formulă diplomatică și care a constat în acțiunea de convertire „de sus în jos”. În primul rând erau vizați conducătorii Bisericii, după aceea protopopii mai însemnați și mai influenți, și la urmă credincioșii care trebuiau să se convingă de foloasele Unirii. Primul pas, declarația de intenție privind aderarea la Unire s-a făcut în *Ședința a doua* a Sinodului ținut în luna februarie 1697, când au fost exprimate și stabilite principiile fundamentale de organizare a vieții bisericești, care vor fi considerate valabile pe toată durata secolului al XVIII-lea. Având în vedere situația concretă ivită și pentru ca hotărârea sinodului să poată fi cunoscută de Curtea din Viena și de autoritățile locale, mitropolitul Teofil s-a decis să publice el *Declarația* de intenție la data de 21 martie 1697. Astfel, Teofil a lăsat Unirea numai în faza de dorință, de voință unilaterală, deoarece nu a obținut aprobarea ei, nici din partea Bisericii Catolice și nici din partea Curții de la Viena. Unirea se baza pe admiterea celor patru puncte stabilite la Conciliul de la Florența (1439), și care permitea păstrarea ritului oriental, precum și în speranța realizării și celorlalte deziderate de ordin social și politic.

Următorul mitropolit Atanasie Anghel era decis să urmeze calea Unirii cu Biserica Romano-Catolică, de aceea a convocat la 7 iulie 1698, pentru 7 octombrie 1698, la Alba Iulia Soborul ce mare (Sinodul general) al Bisericii române. Decretul de unire din acest sinod este scris în limba română, iar Atanasie și clerul românesc dădeau mărturie că sunt deja parte componentă a Bisericii Catolice. După text urmează sigiliul Mitropoliei de Alba Iulia și semnăturile a 38 de protopopi și întărite cu sigiliul acestora, și la sfârșit se mai revine asupra ritului. Astfel, Sinodul de Unire din anul 1698 a durat din 7 până în 24 octombrie, iar decizia de Unire a fost semnată nu numai de către mitropolit și de cei 38 de protopopi, ci și-au dat adeziunea și preoții din parohii și câte doi, trei reprezentanți laici din fiecare comună. În decurs de 17 zile s-au adunat 2270 de semnături. În vederea unei noi întăriri și sublinieri a

ratificării Unirii Bisericii Române cu Roma, din 7 octombrie 1698, Atanasie a convocat sinodul la 4 septembrie 1700. Sinoadele Unirii, care s-au desfășurat la Alba Iulia în anii 1697, 1698, 1700 demonstrează existența unei conștiințe identitare clare, răsăritene, a românilor ardeleni. În realitate, inițial, în procesul de Unire a românilor cu Biserica Romei au existat două moduri diferite de înțelegere a fenomenului în sine: *unirea dintâi* și *unirea cea de a doua*. Întâia Unire s-a realizat la Alba Iulia între anii 1697-1700 de către episcopii Teofil și Atanasie Anghel, în spiritul Conciliului de la Florența. Iar Unirea cea de a doua s-a bazat pe concepția tridentină a Unirii și care i-a fost impusă lui Atanasie la Viena în anul 1701.

Este de menționat faptul că tocmai această umilire de la Viena a însemnat și începutul unei mari emancipări pentru români. Cu ocazia emiterii, la data de 19 martie 1701, a așa numitei *Diplomă Leopoldină a doua*, românii erau numiți „națiune”. Prin aceasta românii din Transilvania, pentru prima dată în istorie, printr-un document oficial, au fost scoși din categoria inferioară, de popor tolerat, fără de drepturi, și au fost ridicați la treapta de națiune, alături de celelalte națiuni ale imperiului. Acest titlu de națiune era deocamdată numai nominal, deoarece el nu se potrivea cu statutul de autonomie al Transilvaniei, care era împărțită juridic la trei națiuni, maghiară, secuiască și săsească.

Istoria activității episcopilor uniți, care au urmat lui Atanasie Anghel, este în mare parte istoria marilor speranțe și a eforturilor pe care le-au depus pentru obținerea drepturilor promise. Din această cauză, consolidarea Unirii înseamnă totodată și emanciparea națională și întărirea națiunii române în Transilvania. Urmașii lui Atanasie pe scaunul episcopal au militat ca să preia de la Roma, spiritul de însușire al adevărilor de credință pe care ei le-au acumulat în anii de studiu, mândria de a fi român, precum și capacitatea de a organiza viața religioasă, socială și națională a credincioșilor. Ca o ilustrare particulară a trinomului bisericească, politică, cultură în epoca preiluministă din istoria Transilvaniei, viața și activitatea lui Ioan Giurgiu Patachi în scaunul episcopiei Făgărașului a pregătit, teoretic și practic, acțiunile politico-naționale ale viitorului episcop Inochentie Micu-Klein, în favoarea românilor ardeleni.

Unirea românilor din Transilvania cu Biserica Romei, de la 1700 a fost și instituționalizată în structura Bisericii Catolice la anul 1721, prin bula *Rationi congruit*. Bula „*Rationi congruit*” de ridicare a episcopiei Făgărașului este unul din cele mai importante documente emise pentru instituțiile românești de-a lungul istoriei, ea constituie fundamentul juridic primar al Episcopiei Unite cu Roma, greco-catolice de Făgăraș. Cu ea se încheie etapa politico-birocrațică de edificare a ierarhiei greco-catolice, care este episcopia. Bula *Rationi congruit*, în privința revigorării vieții călugărești, desemnării episcopilor și rolului lor, mai

stipula și următoarele: „De asemenea, s-a cerut ca în aceeași biserică a Făgărașului să se consacre călugări și preoți după canoanele ritului grecesc, în cazul când aceștia ar fi de lipsă, care să țină locul canonicilor și capitlului”.

Urmând episcopului Ioan Patachi, episcopul Ioan Inochentie Micu Klein era hotărât să dedice întreaga formație a sa și toate resursele sufletești Unirii realizate în spiritul florentin (Unirea cea dintâi). Este de menționat faptul, că noul episcop a început să adreseze Curții vieneze numeroase memorii și petiții, în care arăta revendicările sale. Aceste revendicări le va dezvolta treptat și cu curaj într-un program complex pentru emanciparea națională a românilor ardeleni, și care va constitui baza întregii lupte, de ridicare politică, socială, culturală a acestora, din secolele XVIII-XIX. La data de 31 august 1736, episcopul Klein a semnat în numele Bisericii românești alături de Petru Dobra, care a semnat în numele fiscalului, contractul de schimb al domeniului Sâmbetei de Jos și al domeniului Gherla cu cel al Blajului. În contract sunt stabilite și îndatoririle călugărilor: să dea exemplu bun tineretului, să-l învețe limbile folosite în țară pentru a putea lua contactul cu cetățenii de alt neam, să-l instruiască în bune moravuri și literatură. Dar, datoria principală era să educe persoane care să fie capabile de răspândirea unirii. La 30 martie 1738 s-a semnat la Viena contractul cu arhitectul Curții împărătești Ioan Martinelli, pentru construirea mănăstirii cu seminar de băieți și a catedralei din Blaj și pentru refacerea reședinței episcopale. Diploma de donație pentru noul domeniu de la Blaj a fost dată la 21 august 1738, aceasta conținând documente care au stat la baza întemeierii mănăstirii Sfintei Treimi și a Ordinului bazilitan român.

Astfel, datorită punerii în practică a „Literelor fundamentale” (Diploma de donație), opera de culturalizare și emancipare a românilor a început prin oamenii aleși de Klein: Petru Pavel Aron, Silvestru Caliani, Grigore Maior, Gherontie Cotore și Atanasie Rednic.

Datorită numărului mare de memorii scrise de episcopul Micu-Klein, dieta și-a dat seama de pericolul prezentat de acesta, de aceea a căutat să-l elimine folosindu-se de cele mai nedrepte motive. Văzând că nu mai poate spera nimic de la Viena, și fiind informat că va fi chemat în fața unei comisii, la data de 9 decembrie 1744 episcopul Klein pleacă spre Roma pentru a prezenta papei dorințele și suferințele poporului român din Transilvania, unde va rămâne exilat pentru tot restul vieții.

Răzvrătirea satelor dintr-o mare parte a Transilvaniei împotriva Unirii, datorită agitațiilor provocate de călugărul Visarion Sarai, și fuga episcopului Klein, când eparhia a rămas fără episcop pentru o perioadă lungă, au dus la o cumplită criză în Biserica Unită care a durat aproape trei decenii.

După abdicarea lui Klein, la 7 mai 1751, sinodul electoral întrunit la Blaj la 4 noiembrie 1751 a propus ca și candidați pentru scaunul episcopal pe Petru Aron, Grigore Maior și Silvestru Caliani, care au studiat la Seminarul de Propaganda Fide din Roma. Dintre aceștia Maria Tereza a numit episcop pe Petru Aron, la data de 28 februarie 1752. Este de menționat că numele „Pavel” și l-a luat cu ocazia călugăriei sale.

Agitațiile împotriva Unirii au atins apogeul și au luat forme revoluționare, cu manifestări sângeroase, datorită apariției în scenă în anul 1759 a călugărului Sofronie (Stan Popovici) din Cioara (comitatul Alba), sosit din Karlovitz. Curtea din Viena, datorită situației grave din Transilvania, care era terorizată de doi ani de revolta lui Sofronie, a fost obligată să ia măsuri pentru restabilirea liniștii, cu toate greutățile întâmpinate în războiul lung cu Prusia. În primăvara anului 1761 la comanda trupelor, cu efective reduse din Transilvania, a fost numit generalul de cavalerie, baronul Nicolae Adolf Bukow, care la data de 5 aprilie 1761 a sosit la Sibiu și într-un timp scurt de abia trei luni a reușit cu fier și foc să restabilească ordinea.

Monahismul român este de origine bizantină și de observanță studită, așa cum este în totalitate monahismul bizantin. În cazul Ordinului bazilitan la români problema este complexă datorită specificului Bisericii Unite, în care tradiția răsăriteană reprezintă cadrul de dezvoltare a monahismului greco-catolic.

În baza „Literelor fundamentale” împărătești, din 21 august 1738, s-a executat construirea mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj. Dintre toate mănăstirile românești, care au existat pe vremuri în Transilvania, nici una nu s-a putut ridica la renumele mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj. Călugării bazilitani care s-au instalat aici au înțeles singuri rostul chemării lor. Astfel, era pentru prima dată în istoria românilor ardeleni când s-au întâlnit în același loc, având aceleași gânduri și idealuri, mai mulți oameni de cultură superioară, pe care au dobândit-o în ani mulți de studii în școli din străinătate.

Deschiderea școlilor din Blaj, în toamna anului 1754, este un moment unic prin efecte în istoria culturii românești din Transilvania. În toamna anului 1754, la Blaj, s-au înființat trei instituții de învățământ cu programe diferite: școala de obște; școala latină; seminarul din mănăstirea Sfintei Treimi (sau școala preoțească).

Conciliul tridentin prevede că fiecare episcop are obligația strictă de a înființa, pe lângă biserica sau reședința sa, un seminar, pentru cei care urmează preoția. La anul 1760 edificiul a fost terminat, astfel că în toamna aceluiași an s-a putut deschide. Episcopul a asigurat existența seminarului său diecezan, pe care l-a închinat Bunei Vestiri, aici fiind înființată și o nouă mănăstire. În anul 1762 Aron a primit printre alumnii seminarului diecezan

cinci tineri, pe care i-a introdus Călugări în mănăstirea Bunei Vestiri. Dar, cu toate eforturile făcute, în lipsă de fonduri suficiente, la anul 1777 mănăstirea Bunei Vestiri s-a desființat, iar călugărașii au fost transferați în mănăstirea Sfintei Treimi. De altfel, cu câțiva ani mai înainte, la 1773, s-a contopit și seminarul Bunei Vestiri cu cel crăiesc al Sfintei Treimi, din contopirea acestora formându-se *seminarul diecezan*.

Călugării așezați în cele două mănăstiri trebuiau să trăiască după regulile stricte ale Ordinului Sf. Vasile cel Mare, în care se pune accent pe viața austeră, umilință și disprețuirea averilor. Dar, în mănăstirea Bunei Vestiri, care era integral opera sa, Aron a putut mai ușor să pretindă respectarea regimului său de viață. Deoarece în orice ordin călugăresc disciplina este condiția esențială, datorită abaterilor și reclamațiilor repetate ale Călugărilor de la mănăstirea Sfintei Treimi către guvern și clasa domnitoare, se aplicau cele mai severe mijloace de disciplină față de Călugării în cauză.

Prin deschiderea Mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj în anul 1747 se va forma Ordinul bazilian (bazilitan) în Biserica Română Unită. Acest Ordin format va respecta Statutul Ordinului Sf. Vasile cel Mare, care a fost preluat de la Muncaci. Astfel, și Călugării bazilitani de la Blaj, cu toate că sunt călugări răsăriteni, în activitatea lor vor avea în vedere principiul *ora et labora*, roagă-te și muncește, după modelul călugărilor apuseni.

În privința învățământului și *activității în școli* a Călugărilor, pornind de la niște începuturi modeste, aceste școli s-au dezvoltat treptat ca să ajungă apoi la un înalt nivel. Pentru a ajuta cât mai mult la emanciparea poporului român, episcopii au sprijinit mult frecventarea școlilor din Blaj și au trimis cât mai mulți tineri la școlile din străinătate. După izbucnirea revoltei sârbului Visarion împotriva Bisericii Unite cu Roma, pentru înăbușirea acesteia, împărăteasa Maria Tereza a crezut de cuviință că este nevoie să se înființeze o tipografie unită, în aceasta urmând să se tipărească toate cărțile bisericești și să se evite astfel importarea cărților din Țările române. Datorită nevoilor mari ale școlilor și bisericii s-a dat o atenție deosebită tipografiei, episcopul Aron și Călugării săi desfășurând o bogată activitate *cultural-științifică (literară)*. Tipografia și-a început activitatea în anul 1747, concomitent cu deschiderea mănăstirii Sfintei Treimi.

Călugării au desfășurat, în primul rând, *activitate în serviciul eparhiei*, în conducerea bisericească a românilor uniți, această obligație fiindu-le impusă prin însuși actul de înființare. Bazilitanii s-au achitat de această obligație cu devotament. Din rândul lor s-au recrutat episcopii și vicarii generali. Ei aveau responsabilitatea administrației bisericești, a legăturilor cu curtea imperială din Viena, cu Camera aulică transilvană, cu diferitele autorități civile și militare. Una din cele mai importante activități a Călugărilor bazilitani a fost și cea pentru

construirea discursului identitar, abordând aspectele spirituale și teologico-dogmatice ale Unirii. În legătură cu activitatea Călugărilor pentru *apărarea Unirii*, din mănăstirea din Blaj au plecat ca să înfrunte pericolul, generat de agitațiile contra Unirii, o parte dintre Călugări.

Unirea Bisericii Române din Transilvania cu Roma a deschis tinerilor drumul spre școlile din Apus, unde au descoperit legătura limbii noastre cu limba latină. Școala Ardeleană a fost acel curent de gândire, format la început în anii de studiu, care a căutat să rețezească virtuțile strămoșești amorțite și să se reia contactul cu Romanii, cu valorile morale și culturale pe care aceștia le-au lăsat moștenire lumii.

Școala Ardeleană, prin reprezentanții ei, s-a manifestat pe mai multe planuri: religios, istoric, filologic (lingvistic), literar, social (și politic). Această „Școală”, pe durata manifestării ei, și-a adus contribuția la renașterea națională, socială și culturală a poporului român. Astfel, *Școala Ardeleană* a fost vitală pentru evoluția culturii românești. Din Blaj s-au ridicat oameni, majoritatea Călugări bazilitani, cu pasiune spre erudiția cu caracter enciclopedist, abordând problematici privind limba și istoria neamului românesc și fondând o teologie cu scop spiritual dar și educativ. Parcurgând un traseu, în care primau urgențele social-politice, întreaga activitate a Școlii Ardelene a fost închinată, cu o mare dăruire, slujirii intereselor națiunii române, în perioada formării conștiinței moderne, a emancipării naționale și maturizării ideii de unitate. Pentru cei dintâi reprezentanți ai „Școlii”, o preocupare de bază a fost să cerceteze și să dovedească originea romană a românilor, latinitatea și continuitatea lor pe teritoriul țării. După dobândirea conștiinței romanității și latinității limbii, continuității și unității de neam, în primele decenii de existență culturală a Blajului, prin generația următoare a „Școlii” se face un salt calitativ și aceste caracteristici ale poporului român primesc valențele unor forțe motrice în sens social-politic, cultural-științific, fiind folosite și pe plan istoric și religios.

Între episcopul Grigore Maior și Călugări au intervenit certuri. Din această cauză a ieșit la fața locului o comisie, care a cercetat toate plângerile Călugărilor și episcopului, a înaintat un raport detaliat împăratului Iosif al II-lea, iar acesta pe baza referatului comisiei investigatoare, a emis o judecată aspră, pentru amândouă părțile implicate, în decretul de la 12 dec. 1781. Odată cu plecarea lui Grigore Maior se întrerupe unitatea dintre episcop și mănăstire. Grigore Maior a fost ultimul episcop Călugăr al Bisericii Române Unite. Iosif al II-lea a modificat traseul Bisericii Române Unite, de pe cel al Bisericii grecești, prin numirea unui episcop care nu era călugăr și instalarea la Blaj a lui Ioan Bob, care a fost *novice* la mănăstire.

În ceea ce privește mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj, scoasă treptat de episcopul Bob de la conducerea eparhiei, aceasta a ajuns să fie izolată în Blaj și limitată la școală. Dar episcopul Bob, îndepărtându-se de Călugări și-a format un consistoriu din preoți de mir. Însă lucrul cel mai regretabil a fost că cei mai învățați Călugări din mănăstirea Sfintei Treimi: Samuil Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, care erau considerați corifeii Renașterii culturale, au ajuns în scurt timp la disensiuni cu episcopul, aversiunea lor față de acesta manifestându-se și în scrierile lor. Trebuie menționat faptul că, încă din anul 1784, Gheorghe Șincai și Petru Maior părăsesc Ordinul bazilitan. Stăpâniți de ambiția distincțiilor, Călugării lui Bob nu au scăpat de ispita titlului canonical, care după canoanele Bisericii orientale nu li se cuvenea. Ei se comparau cu canonicii regulari romano-catolici, și nu cu călugării orientali, care erau obligați la o viață mai strictă. De aceea Călugării au protestat în anul 1807 împotriva înființării capitlului.

Timotei Cipariu (novice călugăr) a renunțat și el la călugărie, deoarece nu avea înclinație spre viața monahală. Neobișnuindu-se cu viața de restricții dintre zidurile mănăstirii, la data de 28 noiembrie 1827, Cipariu este hirotonit preot celib de către episcopul Ioan Bob. Studiile cele mai importante ale lui Cipariu erau cele istorico-filologice și care au reflectat puternicele sale preocupări pentru descifrarea începuturilor Bisericii Române Unite.

Mănăstirea Sfintei Treimi, prin Călugării săi, a jucat în trecut un rol important în viața Bisericii Române Unite. Ioan Bob, fiind primul episcop din clerul secular nu a mai purtat suficientă grijă Călugărilor și nu a încurajat suficient vocațiile călugărești, decât după înființarea capitlului, la 1807, dar fără efectul dorit. Reforma religioasă a lui Iosif al II-lea, care a închis aproape toate mănăstirile, și insuficienta înțelegere a episcopului, au contribuit în mare măsură la stingerea vieții religioase în mănăstirea Sfintei Treimi și la scăderea numărului Călugărilor. Comunitatea religioasă a Ordinului bazilitan nu s-a mai putut dezvolta nici sub urmașii episcopului Bob, și aceasta fiind o dovadă că declinul Ordinului nu a venit de la Ioan Bob. După anul 1830 scade tot mai mult numărul celor care aveau vocație spre călugărie. După înființarea Mitropoliei Bisericii Române Unite, cu sediul la Blaj, în anul 1853, intră la noviciat doar doi preoți bătrâni. La anul 1872 conciliul provincial I a încercat să restaureze Ordinul bazilitan, dar toate dispozițiile acestuia au rămas fără succes. După acel moment în mănăstirea Sfintei Treimi s-a făcut numai un singur Călugăr. La începutul secolului al XX-lea mai existau două mănăstiri unite în Transilvania: la Blaj și la Prislop. Cea de la Blaj avea numai un singur Călugăr, Damian Domșa, care a murit în anul 1932, cu el stingându-se vechea mănăstire a Sfintei Treimi. După încheierea în formă modernă și agregarea la Ordinul bazilian reformat al Sfântului Iozafat, în anul 1937, Ordinul Sfântului

Vasile cel Mare în Biserica Greco-Catolică din România are cinci mănăstiri (Bixad, Moisei, Nicula, Obreja, Prislop). În perioada anilor 1947-1948, după un conspect statistic, Provincia Română a Ordinului bazilian al Sf. Iozafat funcționa în 6 mănăstiri și avea un număr total de 39 de Călugări. În data de 1 dec. 1948 a fost dat Decretul 358, prin care Biserica Greco-Catolică din România este desființată, deci inclusiv mănăstirile.

Congregația pentru Bisericile Orientale a organizat la 1 octombrie 1994 o întâlnire, și cu această ocazie s-a constatat cu amărăciune că monahismul a fost „exilat” din Bisericile Catolice Orientale și înlocuit cu forme occidentale de viață consacrată. De aceea s-a considerat de mare valoare recuperarea vieții monahale, promovând inițiative în acest sens.

În vederea recuperării monahismului în Biserica Română Unită au avut loc și unele inițiative interne. O astfel de inițiativă a constat în demersurile Părintelui Ionică-Irineu Bârle care a construit cu ajutor italian o biserică mănăstirească pe proprietatea părinților săi din localitatea Prislop, jud. Maramureș. Eparhia de Oradea, prin episcopul Virgil Bercea recunoaște Părintelui bazilian Teodor Tarciziu Roman statutul de monah diecezan și este hirotosit stareț, în 8 iunie 2003, cu ocazia sfințirii și ridicării la statutul de mănăstire a bisericii și casei parohiale din parohia Șumal, jud. Sălaj. Mai există încă o inițiativă locală de recuperare a monahismului în Biserica Română Unită cu Roma, în raza Eparhiei de Cluj-Gherla, localitatea Feleacu, jud. Cluj. Mănăstirea „Sfânta Cruce” (denumire actuală: Stavroanastasis) din Feleacu dorește să reia viața monahală baziliană, existentă în Biserica Română Unită înainte de 1937, după Regulile Sf. Vasile cel Mare, *Typicon*-ul monahal redactat după modelele studiate transmise de Ordinul bizantin și după obiceiurile care erau în practica călugărilor români.

Analizând, sintetizând și prelucrând (și interpretând) materialele documentare esențiale, dintr-o vastă și diversă bibliografie, față de proiectul inițial al tezei, considerăm că în urma cuprinderii acestora într-o lucrare unitară, informațiile prezentate și-au adus un aport substanțial atât cantitativ cât și calitativ la fondul de cunoștințe existent. Acest aport privind tezele fundamentale, confirmat în urma cercetării, constă în tratarea temei propriu-zise: *Din activitatea religioasă, cultural-științifică, istorico-socială a Călugărilor bazilitani români (secolul XVIII-1948)*. Pe lângă structura și conținutul original, lucrarea a adus și noutăți, care constau, în principal, în valorificarea unor izvoare inedite: procesele canonice ale unor episcopi (de la Archivio Segreto Vaticano); informații privind studenții de la Roma, cataloagele școlare etc. (de la Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide”); alte documente emise de Sfântul Scaun sau Curtea de la Viena (Diploma de donație de la 1738 etc.; de la Arhivele Naționale. Serviciul Județean Alba,

Fond *Mitropolia Română Unită Blaj*); documente inedite privind propunerile de restaurare a Ordinului bazilitan, făcute în cadrul pregătirii Conciliului Provincial III, de la 1900 (ANSJA, Fond *Mitropolia Română Unită Blaj*). Deci, putem să susținem că lucrarea noastră de cercetare științifică este necesară și oportună, pentru că nu au apărut de mult timp lucrări care să trateze în mod special despre călugări. Datorită faptului că au fost citate multe și diferite lucrări, culminând cu cele mai recente, teza noastră se integrează efortului general al istoricilor de a reda istoria Bisericii Române Unite cu Roma.

În urma abordării și tratării acestei teme, concluziile enunțate sunt favorabile unei serioase susțineri a contribuțiilor din cadrul lucrării de cercetare, în sensul că au generat cunoștințe noi, incluse într-o structură proprie. Dată fiind complexitatea problematicii care s-a tratat, se deschid *direcții de cercetare viitoare*, perspective noi, deci, reiese că rămâne deschis caracterul cercetării cu posibilitatea îmbogățirii ulterioare.